

A magyar könyvkiadás és könyvterjesztés története 1945 — 1985

A magyar könyvkiadás a felszabadulás előtt — mint a gazdasági és kulturális élet más területei is — magánkézben, illetve kapitalista részvénytársaságok birtokában volt. A kiadás és a könyvterjesztés szervezetét széttagoltság, a koordináció hiánya jellemezte. A kiadók (elsősorban a nagy kiadók) saját nyomdával, terjesztői apparátussal rendelkeztek. Az Athenaeum, Révai, Franklin, Dante, Singer és Wolfner mellett sok, az új irodalmi törekvések iránt fogékony kisebb vállalkozás is működött (Genius, Grill, Hungaria, Pantheon, Renaissance). Néhány ezek közül a haladó magyar irodalom publikálását is feladatának tekintette. A népi írók műveit a Magya Élet (Püski Sándor), a szocialista szellemű írásokat a Népszava, a kifejezetten baloldali műveket Cserépfalvi Imre adta ki. A könyvkereskedők is adtak ki évente pár kötetet, s nem kis mennyiségben az egyházak is. A könyvkereskedések legnagyobb része apró kis üzletcske volt s kevés kivétellel papír- és írószereladással is foglalkozott. 1938-ban, az „utolsó békeévben” Magyarországon 101 könyvkiadó működött, ezek közül 2 nagy, 9 közepes, 25 kisebb és 60 törpe vállalkozás volt. 1938-ban 2438 könyv jelent meg 9 160 000 példányban. Ebből 211 ponyva volt 2,5 millió példányszámmal. A regények átlagpéldányszáma 3 ezer, a tudományos és szakirodalomé ezer körül mozgott, míg a kortárs költők verseskötetei alig érték el az 500 példányos megjelenést.

Még fel sem szabadult az ország teljes területe, amikor 1944-ben Szegeden az első szabad magyar könyvkiadó Szikra néven megalakult. Az MKP Központi Vezetősége első szegedi (1944. november 7.) ülésén megalapította a Szikra Kiadót. Szeged közvetlen felszabadítása harcok nélkül történt, üzempépes nyomdák, papírkészletek álltak rendelkezésre, és Vas Zoltán máris nyomdába adhatta — a korábban a moszkvai Idegen nyelvű Kiadónál már magyarul megjelent — *Tizenhat év fegyházban* című művét. A gyomai Kner Nyomda jelentette meg Sztálin rövid életrajzát, míg a pécsi Új Dunántúl nyomdája a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának történetét. A felszabadulás utáni első, 1944. október 24-én forgalomba került könyv mégis egy Magyar—oros zseb-szótár volt, a Szegedi Nyomda és Könyvkiadó Rt. kiadásában. Vas Zoltán könyvében, a Sztálin-életrajzon és A Szovjetunió Kommunista Pártjának története című kiadványokon kiadóként a Kommunista Magyarországi Pártja szerepelt. Szikra impresszummal elsőként Gerő Ernőnek az 1944. november 7-én Szegeden tartott nagygyűlési beszéde jelent meg: *Lesz magyar újjászületés* címmel.

A kiadó Budapestre költözésével a Szikra Lapvállalatok nevet vette fel s vezetésével Cserépfalvi Imrét, a közismert haladó szellemű kiadótulajdonost bízták meg. Megnyílt az első budapesti könyvkereskedés is, a Magyar Kommu-

nista Párt VI. kerületi szervezetének József Attila Könyvesboltja, a Teréz körút 19-ben.

A magyar könyvkiadást és nyomdaipart súlyos veszteségek érték a háború éveiben, alig volt működőképes nyomdaüzem, nagy könyvtárak égtek el. A Pátria Irodalmi Vállalat, a Singer és Wolfner, a Franlin Társulat szó szerinti értelemben megsemmisült. A Szikra vezetői lefoglalták a két legfasisztább szellemű kiadót, a Pallas Irodalmi Intézet Nyomdai Rt.-t és a Stádium Sajtóvállalatot. A felszabadulás előtt működő nagy kiadók közül az Athenaeum kezdte meg először működését, itt nyomták a *Szabadság* című koalíciós napilap első három számát. Viszonylag kisebb kárt szenvedett az Egyetemi Nyomda és a Révai Testvérek nyomdája. Ez utóbbi részvénytársaság könyvkészlete megmaradt, ez adta az indulás anyagi bázisát.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány még Debrecenben — a fegyverszüneti egyezményekből származó kötelezettségek végrehajtása során — kiadta az 530/1945. M.E. sz. rendeletét a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek beszolgáltatásáról, illetve megsemmisítéséről. A jegyzék két önálló kötetben jelent meg: *A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke* (1945.). E rendelettel vonták ki a forgalomból azokat a kiadványokat, melyek a Horthy-rendszer ideológiai támaszai voltak.

Kiadnivaló bőségesen mutatkozott, a fokozódó infláció azonban megbénította a könyvkiadást. A súlyos nyomdai gondok és a papírhány következményeként a könyvtermelés lényegében csak 1945 májusában indult meg. 1945 novemberére egy-egy könyv ára már 20—30 ezer pengő körül mozgott. A nagyközönség ezt ekkor nem tudta megfizetni. Mindezek ellenére 1945-ben Magyarországon 644 könyv több mint 3 millió példányban, 713 füzet több mint 2 millió példányban.

Az egyéb kiadványok (zeneművek, térképek, jegyzetek, különlenyomatok stb.) száma 252, példányszámuk 1,5 millió volt. Alacsony volt a tudományos és szakirodalmi, valamint a gyermekkönyvek száma és példányszáma. A szépirodalmi könyvek száma 175 volt a 644-ből, példányszámuk alig haladta meg a félmilliót. A felszabadulás évében a szépirodalmi művek (könyvek és füzetek együtt) műfaji megoszlása a következő volt: vers 38, regény, elbeszélés 115, színmű, műsorfüzet 38, egyéb 38. A felszabadulás első évében mintegy 70-re tehető azon szépirodalmi művek száma, amelyeknek kézírata már korábban elkészült, csak addig nem jelenhetett meg Magyarországon. A kiadók felújításokat, másodkiadásokat jelentetnek meg; mégis már az első évben volt néhány kiemelkedő mű: a Révai 1945 karácsonyára adta ki Márai Sándor háborús naplóját. Ebben az évben jelent meg Fodor József, Illyés Gyula, Várnai Zseni új verseskötete, s Cserépfalvi megindította a Pegazus-füzeteket (Salamon Ernő verseivel). Új kiadásban jelent meg Illyés Gyula Petőfije, Cserépfalvi két József Attila-kötetet is kiadott: forradalmi verseit és egy összeset is. A „művelt úri közönség” kedvelt kiadója, az Új Idők az új körülmények között új feladatokra is vállalkozott, Kassák Lajos összegyűjtött verseit, Illés Béla Erdei emberkéjét adta ki, de nem maradt el Zsigray Julianna és Kosáryné Réz Lola sem. A Sarló Könyvkiadó a népi írók műveinek megjelentetését tűzte ki céljául. Darvas József szerkesztésében látott napvilágot a *Móricz Zsigmond ébreszése* című emlékkönyv, mely függelékében először közölte az író műveinek bibliográfiáját. A Sarló Könyvkiadó újdonságai között találjuk Darvas József *Város az ingoványon*, Erdei Ferenc *Szövetkezetek*, Illyés Gyula *Hősökről beszélnek*, *Honfoglalók*, *Egy év* (versek), Veres Péter *Szabad ország, szabad munka, A válság éveiből*,

Németh László *A tanügy rendezése*, Talpassy Tibor *A föld gazdát cserél* című művét. A Szikra Kiadó nemcsak aktuális politikai brossúrákkal és agitációs művekkel kapcsolódott be a szellemi életbe, hanem irodalmi művek megjelenítésével is. 1945-ben adta ki Lukács György *Írástudók felelőssége* című kötetét, Révai József Ady-tanulmányát, Háy Gyula színműveit, Déry Tibor *A tengerparti nyár* című művét, Nagy Lajost és másokat. A Hungária Kiadó Lukács György több művét is megjelentette. Értékes alkotásokat adott ki az Anonymus.

A kezdeti nehézségek után lassan mégis megindult a könyvkiadás gépezete, új, demokratikus formában. A kormány megtiltotta a fasiszta, népellenes könyvek kiadását és terjesztését. Néhány évig még működtek a kapitalista kiadók, majd létrejöttek az új típusú kiadóvállalatok, az említett Szikra Kiadón kívül pl. a Magyar—Szovjet Művelődési Társaság kiadója (később Új Magyar Könyvkiadó), ez adta ki az *Irodalom—Tudomány* című folyóiratot is.

A felszabadulást közvetlenül követő 2—3 évben két-három kiadó fejtett ki különösen aktív tevékenységet. A Révai szerencsés helyzetben volt, nyomdája csaknem épen megmaradt, így kiadói munkája is kevesebb akadályba ütközött. Egy kisalakú kiadványsorozatot indított Révai Könyvtár címen, melyben több élő magyar író művét adta közre: Illyés Gyula *Lélekbúvár*, Tamási Áron *Hullámzó völgyén*, Tersánszky Józsi Jenő *Egy kézikocsi története*, Sziget a Dunán, Thurzó Gábor *Akár a vizözön* című könyvét. A Révai Kiadó az infláció időszakában is tudott új művekkel jelentkezni, jó néhány magyar író alkotásai e cégnél jelentek meg. Szerb Antal esszékötetein (*Gondolatok a könyvtárban*, *A varázsló eltöri pálcáját*) kívül *A magyar irodalom története* című könyve 1946 és 1948 között három utánnomásban hagyta el a nyomdát. Itt jöttek ki Tamási Áron művei, 17 Mátrai Sándor-mű, sok Mikszáth- és Móra-kötet. Háziszerzőnek számított Tersánszky Józsi Jenő, és itt adták ki a korszak egyik legjelentősebb művét, Illyés Gyula *Hunok Párizsban* című regényét is, egy-egy új Déry Tibor-kötetet, Remenyik Zsigmond *Élők és holtak*, Sótér István *Hidszakadás* című munkáját. A Nyugat Kiadó kevés kiadvánnyal jelentkezett, ezek kivétel nélkül kimagasló értéket képviseltek (pl. *Illyés Gyula összes versei* három kötetben, Németh Lászlótól az *Izony*). A Nyugat Kiadó és Irodalmi Rt. 1946-tól a Révai leányvállalatként működött. Az Egyetemi Nyomda — noha nem érte jelentős kár — veszített korábbi rangjából. A verseskötetek, versantológiaiak megjelentetésében azonban kezdeményező szerepet vállalt (*Anthologia humana*, Szabó Magda két verskötete, Szabó Lőrinc *Örök barátaink* második sorozata). A felszabadulás után a kultuszminiszter megbízásából az Egyetemi Nyomda adta ki az új, demokratikus szellemű tankönyvek zömét. (A másik nagy — katolikus szellemű — tankönyvkiadó cég a Szent István Társulat volt.)

A régi, nagy kiadói részvénytársaságok közül Budapest ostromakor a legnagyobb kárt a Franklin Társulat szenvedte, így korábbi teljesítményénél csak jóval kevesebbre vállalkozhatott. A klasszikusok — a kor viszonyaihoz képest — szép kivitelű megjelenítésével vétette magát észre (Arany János-, Vajda János-kiadások), s vállalkozott fiatal költők versesköteteinek megjelentetésére is (*Zelk Zoltán versei*, Juhász Ferenc *Szárnyas csikó*). 1947-re úgy-ahogy talpra állt és több mint 100 kötetet adott ki.

A kisebb, korábban jelentős irodalmi tevékenységet folytató kiadók közül a Hungária és a Dante jelentősége nagymértékben csökkent. A felszabadulás után tiszavirág életű volt a katolikus Korda, s a bestsellerek és ponyvák kiadója, a Nova. A kor viszonyaihoz képest élénk tevékenységet fejtett ki az Officina

Könyvkiadó, folytatta 1941-ben indított sorozatát, az Officina Könyvtár kiadását, ebben a világirodalom kisebb terjedelmű, jelentős értékű alkotásait tette közzé (1941 és 1949 között 105 kötetet). Jelentős kiadványa volt Lengyel Balázs *Mai magyar líra* (1948) című tanulmánykötete. Ugyanebben az évben egy kis kiadó, a Parnasszus adta ki Sötér István szerkesztésében a *Négy nemzedék — Élő magyar költők* című gyűjteményt, az akkori magyar líra átfogó képét Gellért Oszkártól Illyés Gyulán át Pilinszky Jánosig, Nagy Lászlóig. Az *Új Idők*, melyet a háború előtt Herczeg Ferenc neve fémjelzett, meglepő, a kiadótól szokatlan vállalkozásokba fogott. Folyóirata, az *Új Idők* megújodott, a lap szerkesztését Kassák Lajos, Fodor József és Benedek Marcell vették át. A kiadó írói névsora is megváltozott (Illés Béla, Heltai Jenő, Kassák Lajos, Fodor József, Mándy Iván).

A Budapest Székesfőváros Irodalmi és Művészeti Intézet Kiadót Budapest főpolgármestere alapította 1945 őszén, s 1947-ben már 80 kiadvány látott napvilágot impresszumukkal. Örkény István szinte háziszervezőnek számított: 1945 és 1949 között öt új művét adták ki, és Illés Béla, Krúdy Gyula, Nagy Lajos munkái közül is több itt jelent meg. A régi alapítású kiadók közül minden kétséget kizáróan a Cserépfalvi Kiadó volt a legélénkebb s a legérdekesebb kiadványokat felmutató cég. József Attila versein, József Jolán József Attila-életrajzán kívül kiadta Gereblyés László, Zelk Zoltán, Salamon Ernő verseit, Bóka László szerkesztésében a *Magyar mártír írók antológiáját*, Kassák Lajos *Egy ember életét*, Sötér István novelláit, Tamás Aladár, Kovai Lőrinc új regényét, Zalka Máté *Doberdóját*, s megindította a Pegazus-könyvtáron kívül a Cserépfalvi Kiskönyvtár sorozatot. Az Emich Gusztáv alapította, majd részvénytársasággá alakult Athenaeum már 1939-ben az állam tulajdonába került mint az ország legnagyobb kiadói és főként nyomdai cége. A felszabadulás után a szakszervezeti tanács irányítása alatt működött, s folytatta hagyományos kiadói munkáját is. Szívesen vállalkozott — a többi kiadót meghaladó mértékben is — verseskötetek megjelentetésére: Ady Endre, Fodor József, Gábor Andor, Illyés Gyula, Kónya Lajos, Várnai Zseni, Zelk Zoltán művein kívül elől járt új magyar prózai alkotások — például Balázs Béla *Álmodó ifjúság*, Heltai Jenő, Illés Béla, Pap Károly, Sötér István, Remenyik Zsigmond, Szabó Pál, Veres Péter műveinek — kiadásában is. Az Athenaeum adta ki először Gergely Sándor Dózsa-trilógiáját is.

1946-ban 1128 cím csaknem 7 millió, 1947-ben 1737 cím közel 8 millió példányban jelent meg. Ezen belül a szépirodalmi művek részaránya a következő:

Év	Kötetszám	Ebből eredeti magyar	Példányszám (ezerben)	Ebből eredeti magyar
1945	219	140	650,0	380,0
1946	516	379	3194,4	2801,9
1947	810	528	4548,7	2555,0
1948	629	415	3037,0	2001,1

* * *

A magyar könyvkiadás lényeges átalakulása 1948-ban kezdődött el. Államosították a nagyvállalatokat, s ezekből öt nagy állami kiadó alakult (Athe-

naeum, Révai, Franlin, Hungária, Új Magyar Könyvkiadó N. V.). A kiadók megtartották a régi szervezeti formát, önálló nyomdával és terjesztői apparátussal rendelkeztek. A kiadói tevékenységek összehangolására alakult meg 1948-ban az Országos Könyvhivatal.

1949-ben államosították a közép- és kisüzemek nagy részét is, ugyanakkor néhány kiadó újjáalakult, illetve történtek új alapítások is. Ez évben a Szikra Irodalmi és Nyomdai Rt. államosításával a Magyar Dolgozók Pártja alapította meg a Szikra Kiadót, a Szakszervezetek Országos Tanácsa a Népszava Szakszervezeti Tanács Könyvkiadó Hivatalát. Az okiratok szerint miniszterelnöki alapítású vállalatok: Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalat (a Révai Könyvkiadó Intézet Rt. kiadói részlegéből és a Nyugat kiadóból); Új Magyar Könyvkiadó Nemzeti Vállalat (a Magyar—Szovjet Művelődési Társaság tulajdonában levő kiadó átvételével); a Franklin Könyvkiadó Nemzeti Vállalat; az Athenaeum Könyvkiadó Nemzeti Vállalat (a Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., a Forrás Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt. és az Athenaeum összevonásából); a Hungária Könyvkiadó Nemzeti Vállalat; az Egyetemi Könyvkiadó Nemzeti Vállalat. A honvédelmi miniszter alapításából a Honvéd Sajtó- és Lapkiadó Nemzeti Vállalat, a vallás- és közoktatásügyi miniszter alapításából a Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat kezdte el működését. 1949-ben alakult meg a Népművelődési Minisztérium, az Országos Könyvhivatal is ezen intézmény keretei között működött, illetve ebbe olvadt bele. Ekkor vált el a korábban egységes kiadói szervezet is, elkülönült egymástól a nyomda—kiadás—terjesztés. A nyomdák a Könyvűipari Minisztériumhoz, a kiadók jó része a Népművelődési Minisztérium, a könyvkereskedelem a Belkereskedelmi Minisztérium felügyelete alá került.

A könyvterjesztés szervezetében is megkezdődött a demokratikus átalakulás. 1949 májusában jött létre a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat, mely megkapta az állami kézben levő könyvraktárakat és azokat a könyvesboltokat, melyek lényegileg jogutód nélkül vagy gazdátlanul maradtak. A KNV kis- és nagykereskedelmi feladatokat egyránt ellátott. A Könyvterjesztő Nemzeti Vállalatból vált ki 1950 júniusában a Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat, a külkereskedelmi feladatok ellátásával pedig a Horizont Könyv-, Lap- és Zeneműterjesztő Vállalatot bízták meg. 1950 augusztusában a Szikra Könyvkiadó terjesztői és propaganda apparátusából alakult meg a Szikra Könyv- és Propagandaanyag-terjesztő s költözött a mai Áll. Könyvterjesztő Vállalat székházába a Deák F. utcába. Az alapítások és átszervezések nem váltak be; a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalat és a Könyvesbolt Kiskereskedelmi Vállalat, valamint a Szikra Könyv- és Propagandaanyag-terjesztő összevonásával jött létre 1951. május 1-én az Állami Könyvterjesztő Vállalat.

1952. április 17-én államosították az összes magánkézben levő könyvesboltot, illetve vonták be a tulajdonosok iparendélyét. 95 vidéki és 87 budapesti könyvesboltot zártak be ezen a napon, s később a megszüntetett könyvesboltok közül mindössze tizet nyitott meg újra az ÁKV. A könyvkereskedők, kiadók régi és főként újabb kiadványait a Párizsi Áruházban (ma Divatcsarnok) raktározták, ahol még a hatvanas évek végén is gigantikus méretű készletek maradtak.

Feloszlatták a könyvszakma több mint hét évtizedes múltra visszatekintő szervezetét is, a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületét, mivel a vállalatok államosításának következtében funkcióját veszítette; holott már akkor helyes lett volna egy, a megváltozott viszonyoknak megfelelő

új, szakmai szervezet felállítása. A könyvek kiadása és terjesztése ugyanis sok olyan feladatot ró a szakma mindkét ágában tevékenykedő vállalatokra, amelyek optimális megoldásához szocialista viszonyok között sem elegendők az állami direktívák.

1950-ben alakult újjá az Akadémiai Kiadó. A Magyar Tudományos Akadémia kiadója a legrégebb könyvkiadó Magyarországon, 1828-ban alakult s mindig is a magyar tudomány minden ágának legfontosabb műhelye volt és maradt. Az újjáalakulást követő évben részben folytatta a korábban megkezdett tudományos sorozatokat: (Archaeologica Hungarica, Bibliotheca orientalis Hungarica, Budapest várostörténeti monográfiái, Geologica Hungarica), illetve újakat indított, melyek közül kiemelkedett a Bartók—Kodály szerkesztette Magyar Népzene Tára, a Magyar Irodalmi Tár, Magyarország állatvilága. A kezdeti időszakban a kiadó legtermékenyebb tudományterülete a nyelvtudomány volt. A megindulást követő évben látott napvilágot Hadrovics László orosz—magyar és magyar—orosz nagyszótára (mintegy 100 ív), majd rövidesen a többi nagyszótár: német—magyar, olasz—magyar, magyar—angol és francia—magyar (hasonló terjedelemben).

A könyvkiadás állami irányítása az 1950—51-es évtől kezdett kibontakozni, azzal a céllal, hogy a társadalom minden rétege könyvhöz jusson, s a művek széles választéka álljon a szakemberek, az új értelmiség rendelkezésére. 1951-ben az egyes szakminisztériumok mellett különböző kisebb kiadóvállalatokat hoztak létre, amelyek munkáját a Népgazdasági Tanács mellett működő Minisztériumi Kiadók Bizottsága koordinálta. Noha e szerv némileg elősegítette a könyvkiadás szakmai fejlődését, a kiadási tevékenység tervszerűségében is ért el némi eredményt — feladatát hatáskör hiányában nem tudta kellőképpen ellátni. Párhuzamos kiadások, célszerűtlen kiadói profilok jöttek létre, elaprózódtak vagy elnagyolódtak a feladatok s a rendelkezésre álló anyagi eszközök célszerű felhasználása területén is megoldatlan problémák maradtak. Mindezek kiküszöbölésére 1953-ban megalakult a Kiadói Tanács, mely a Minisztertanács mellett működött s a különböző minisztériumok és más főhatóságok képviselőiből állott és Titkársága útján látta el a koordinálás feladatait.

1954-ben a Népművelési Minisztérium felügyelete alatt megalakult a Kiadói Főigazgatóság, amely jelenleg is működik a Művelődési Minisztérium keretében. Feladata a könyvkiadás és könyvterjesztés országos irányítása a művelődéspolitikai elvek alapján, a kiadók és terjesztővállalatok távlati és éves terveinek összehangolása, a könyvkiadás céljaira megállapított országos papírkeret szétosztása, a könyvárrendszer elveinek kidolgozása. A közvetlen irányítása alá tartozó vállalatok tekintetében hatósági felügyeleti jogkört lát el; ugyanakkor ágazati felügyeletet gyakorol a nem közvetlenül irányítása alá tartozó könyv- és szakmai vállalatok felett. A Belkereskedelmi Minisztérium viszont ágazati felügyeletet gyakorol a könyvkereskedelmi vállalatok felett, a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat esetében a feladatot a Külkereskedelmi Minisztérium látja el.

1954-re a könyvek száma az 1948. évi 1684-ről 2750-re a példányszám 10,6 millióról 19,8 millióra emelkedett. Különösen jelentősen nőtt a tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalmi művek száma; példányszáma pedig több mint meghétszereződött. A tankönyvkiadás az új oktatáspolitikai szolgálatában új szellemiségű könyvek kiadásával állt a népi demokratikus Magyarország szolgálatába. Az alsó, közép- és felsőfokú iskolák a társadalom minden dolgozó rétege számára nyitva állottak. A magyar történelem során eddig nem tapasztalt

mértékben óriási tudásvágy és könyvéhség jelentkezett. Az 1948. évi 237 műről 1954-ben 870-re emelkedett a tankönyvek száma, a példányszám pedig közel meghatszorosodott. Nem a megfelelő mértékben, illetve hullámszóan fejlődött az orvosi és a mezőgazdasági könyvkiadás, kisebb mértékben a történelmi, földrajzi és néprajzi könyvek száma és példányszáma.

1954-ben indult az olcsó könyvtár sorozat, amely a magyar és külföldi szép-irodalom alkotásait juttatta el az olvasóhoz, hetente átlag félmillió példányszámban 3–4 forintos áron (1 kg kenyér ára). Állami támogatással lehetővé vált a könyvek olcsó áron történő forgalomba hozatala, a könyv egyre inkább közkinccs s mindenki számára elérhetővé és hozzáférhetővé vált. Az olcsó árú könyvek ugyanakkor nem zárták ki a művészi színvonalat, az igényes kivitel sem. A könyvek tipográfiai megformálásának előmozdítására 1954-ben alakult meg a könyvművészeti bizottság, mely azóta minden évben díjakat ad ki a legszebb magyar könyvek alkotóinak. Az első alkalommal Barcsay Jenő *Művészeti anatómiája* kapta meg a díjat. A népszerű mű azóta 9 idegen nyelven 56 kiadásban közel félmillió példányban látott napvilágot. A „Szép Magyar Könyv” versenyt 1969 óta a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése rendezi és szervezi meg, 1981 óta bevezetve a közönségdíjat is.

Megindult az Akadémiai Kiadónál az idegen nyelvű könyvkiadás is, s 1954-ben már 14, 1955-ben 18 mű jelent meg különböző nyelveken, míg 1970-re érte el — a mai is átlagosnak mondható évenkénti 100—110 műszámot.

A szépirodalmi könyvkiadás a kulturális politika és irodalom alakulásával párhuzamban, ellentmondásosan fejlődött. A szocialista realizmus kizárólagossága, a politika azon elvárása, hogy az irodalom az aktuális politikához igazodjék, a napi politikai gyakorlatot igazolja, a műfaji és kifejezésbeli skála szűkítéséhez vezetett, s az olvasók körében sem volt általánosan népszerű az ideális tulajdonságokkal felruházott, feddhetetlen „pozitív hős”. Az 1949—53 közti időszakban a számtalan sematikus mű mellett olyan maradandó alkotások is keletkeztek, mint Illés Béla *Honfoglalása*, Szabó Pál *Új földje*, Veres Péter *Próbátétele*, Déry Tibor *Felelete*, Karinthy Ferenc *Budapesti tavasza*, Sarkadi Imre novellái, ill. a lírában Benjámín László, Juhász Ferenc, Simon István költeményei. A kortárs világirodalmat illetően könyvkiadásunkat szinte a teljes elzárkózottság jellemezte, s lényeges lemaradás a modern irányzatok tekintetében.

Az 1953—1956 közti időszak mind a politikában, mind az irodalmi életben az ide-oda hullámszó viták, kritikai csatározások időszaka volt. Jelentősen megnőtt az irodalmi folyóiratok (*Csillag*, *Új Hang*, *Irodalmi Újság*) és másodjában a könyvkiadás szerepe. Az irodalom iránti felfokozott érdeklődés, a művész megnövekedett közéleti szerepe feszültségeket okozott, de szélesítette az alkotók sorát, helyet adott az addig félreszorított íróknak s az új fiatal tehetségeknek is (Németh László, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor, Juhász Ferenc, Nagy László, Simon István, Csoóri Sándor). A szociográfiák, tényfeltáró riportok, novellák, szatírák, megjelenése eseményt jelentett az irodalmi életben és a könyvpiacón (Karinthy Ferenc: *Ezer év*, Déry Tibor: *Simon Mennyhért születése*, Urbán Ernő: *Uborkafa*, Veres Péter: *Almáskert*, *Talpsimogató*).

A könyvkiadás kiemelkedő sikere volt Németh László *Égető Eszter* c. regénye, Szabó Pál, Veres Péter, Illyés Gyula új művei. Ez idő tájt lépett színre az a prózaíró nemzedék, melynek tagjai ma is a magyar irodalom legerősebb vonulatát képviselik: Sántha Ferenc, Galgóczi Erzsébet, Csurka István, Moldova György és mások.

A Kiadói Főigazgatóság 1955-ben a kiadók egy részét nagyobb vállalatokba vonta össze, oly módon, hogy egyben a szükséges szakosítást is végrehajtotta. Az egyes szakkiadók megszüntették a lapok és folyóiratok kiadását s a szaktudományos könyvek publikálásra összpontosították erejüket. Kilenc különböző minisztériumi kiadó egyesítéséből ekkor alakult a Közgazdasági és Jogi Kiadó, valamint a Műszaki Kiadó.

Az 1955-ös év a szépirodalmi kiadás szerkezetében is változásokat hozott. A Magyar Írók Szövetsége kiadójaként 1955 januárjában alakult meg a Magvető Könyvkiadó. Elsődleges feladata a kortársi magyar szépirodalmi alkotások megjelentetése, a fiatal magyar költők és írónemzedék útrabocsátása. Az Új Magyar Könyvkiadó tevékenységi köre bővült, a világirodalom egészének megjelentetése e kiadó profilja lett, miután e feladatok jó részét átvette a Szépirodalmi Kiadótól. (Az Európa Kiadó nevet 1957-ben vette fel.) A Szépirodalmi Kiadó szinte kizárólagosan a magyar irodalmi alkotások, elsősorban a klasszikusok — kibocsátó — műhelye lett. A magyar költészet klasszikusainak kiadását (Balassi, Csokonai, Petőfi, József Attila stb.) ezekben az években (1955) kezdte meg a Magyar Parnasszus ízléses, kitalakú köteteiben. A *Hét évszázad magyar versei* c. — ma már alapműnek tekinthető — összeállítást először 1951-ben, azóta számtalan új kiadásban, magas példányszámban bocsátja ki a Szépirodalmi Kiadó.

Ugyanabban az évben alapították a Corvina Kiadót, a hazai idegen nyelvű könyvek második báziskiadóját az Akadémiai Kiadó mellett. A Corvina kezdetben túlnyomó részt művészeti kiadványokat jelentetett meg idegen nyelven (Magyar Népművészet, A Szépművészeti Múzeum kincsei), majd Magyarországot ismertető albumokat, leírásokat, politikai műveket tett közzé saját, ill. külföldi partnerekkel közös kiadásban.

Az új kiadói szervezet lehetővé tette a könyvkiadás, a művelődéspolitikai célkitűzések jobb megvalósítását, az olvasói igények tervszerűbb kielégítését, a könyvkiadás, könyvterjesztés és a nyomda- és papíripar érdekeinek megfelelő összehangolását, az anyagi eszközök célszerűbb felhasználását, egységes szempontok érvényesítését a kiadói módszerekben. A szakosítás túlzásait megszüntette, de ugyanakkor bizonyos feladatokat egy-egy kiadónál összpontosítva, elősegítette a kiadási ágak tervszerűbb és arányosabb fejlődését.

* * *

Az 1956-os eseményeket követő fél évtized a politikában, az irodalomban és a könyvkiadásban is a konszolidáció időszaka volt. Új irodalmi lapok indultak (*Élet és Irodalom*, *Kortárs*, *Új Írás*) s a vidéki folyóiratok is elkezdték tevékenységüket. Számos vita zajlott le a művelődéspolitikáról, modernizmusról, a népi írókról, a könyvkiadásról. Megjelentek a korábban méltatlanul, a személyi kultusz miatt háttérbe szorított művek, színre léptek addig méltánytalanul mellőzött alkotók, megindult a kortársi világirodalom kiadása (Camus, Kafka stb.). Egészséges fejlődés vette kezdetét, jónéhány mű (Dobozy, Mesterházi, Molnár Géza, Berkesi) a munkásosztály szemszögéből ábrázolta a közelmúlt eseményeit, a magyar múlt és jelen nehéz kérdéseit.

Több hullámban jelentkeztek a fiatal alkotók, legerősebben talán a lírában. A 15 fiatal költő 105 versét tartalmazó *Tűz-tánc* antológia 1957-ben reveláció volt. Németh László tanulmányai (*Sajkódi esték*), Szabó Magda regényei, Illés Endre novellái, Vas István, (*Rapszódia egy őszi kertben*) Illyés Gyula (*Mozgó világ*) versei a társadalmi haladás igénye jegyében születtek. Az irodal-

mi élet érdeklődése egyre inkább a tudományos, elsősorban szociológiai jellegű problémák felé fordult, a 60-as évek legelejének kiadványműfaja a tanulmánykötet lett, többnyire egy-egy vitához is kapcsolódva.

1957-ben kezdte meg munkáját a Medicina Egészségügyi Könyvkiadó és Dokumentációs Vállalat (1966-tól Medicina Könyvkiadó) és a Gondolat Könyv-Lapkiadó és Terjesztő Vállalat (ma: Gondolat Könyvkiadó) — a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat alapításában és a Kisipari Szövetkezeti Kiadványvállalat. Ez utóbbit 1958-ban vette át a Kiadói Főigazgatóság és 1965-ig Magyar Helikon néven működött, majd az Európa Kiadó önálló osztálya lett 1982-ig; ekkor Helikon Kiadó néven önállósult. Ez évben (1957) vette fel az Európa Kiadó nevet a korábbi Új Magyar Könyvkiadó.

Az ötvenes évek végén indult meg a teljes világirodalmi termésre kitekintő könyvkiadás, a külföldi szerzők széles körű megjelenítése. Ekkor kezdte pótolni könyvkiadásunk azokat a lemaradásokat, melyeket az ötvenes évek elejének szűkkeblű kultúrpolitikája eredményezett.

1957-ben jelent meg a Magvető Kiadó Világkönyvtár sorozatának első kötete, melynek darabjai ma is a kortársi világirodalom legszínvonalasabb alkotásait mutatják be. 1958-ban jelent meg a Modern könyvtár első fűzött kötete, mely valóban a modern világirodalom kisebb terjedelmű legfrissebb alkotásait adja közre a prózától a versig, a tanulmánytól a drámáig. (1985 elején jelent meg a sorozat 500., jubileumi kötete.) Ugyanabban az évben indult a kor ízléséhez mérten modern kontósban a Dekameron sorozat. Egy-egy kötet egy-egy ország, nép, nyelvterület kisprózájának áttekintését adta. A kiemelkedő külföldi klasszikusok életmű sorozatokban láttak napvilágot (Thomas Mann, Balzac, Zola, Sinclair Lewis stb.). A külföldi irodalomban való tájékozódást segítette a Világirodalom klasszikusai c. sorozat, melyekhez a legnevesebb szakemberek írtak előszókat, méltatásokat. Ezt egy népszerűbb, olvasmányosabb válogatás a Milliók Könyve c. előfizetés ún. zárt könyvsorozat követte 1961-től.

Noha az ötvenes évek legvége és a hatvanas évtized elsősorban a világirodalmi könyvkiadás fellendülésének időszaka volt; jelentősen fejlődött a gyermek- és ifjúsági, valamint az ismeretterjesztő könyvkiadás. Az ifjúsági könyvkiadásban leány-regények volt a divatos műfaj (Pöttyös és Csíkos könyvek), valamint a nagy emberek életét regényes formában feldolgozó kötetek. Az ifjúsági ismeretterjesztésben is megtette könyvkiadásunk az első komoly lépéseket a Búvár könyvek (1960), majd a Bölcs bagoly rovatok beindításával. Ennek kiteljesedése lett később e kiadási ágazat mindmáig legsikeresebb vállalkozása a Képes történelem (1964) és a Képes Földrajz (1967) c. sorozatok.

A modern ismeretterjesztő könyvkiadás első lépéseként már 1956-ban megindult az Auróra sorozat, a társadalom- és kisebb részben a természettudományok legfrissebb eredményeit közlő Stúdium könyvek (1957), majd az egyes történelmi korszakokat összefoglalóan bemutatató Európai antológia kötetei. A hatvanas évek sikerkönyvei közé számítottak a „Izmusok” különböző kötetei (barokk, futurizmus, expresszionizmus stb.), miként a Gondolattár apró kis füzetei is kedveltek lettek a diákok, az egyetemisták körében.

Az Állami Könyvterjesztő Vállalat monopolhelyezete is megszűnt. 1956-tól 92 állami könyvesbolt került fokozatosan a földművesszövetkezetek tulajdonába és kezelésébe. Ellátásukra alakult meg a Földművesszövetkezeti Könyvterjesztő Vállalat (SZÖVKÖNYV). A Horizont Könyv-Lap- és Zeneműterjesztő Vállalat utódjaként alakult meg a Magyar Könyv Kereskedelmi Vállalat, melynek fő tevékenysége az ügynöki könyvterjesztés volt. Míg 1951-ben 179; 1964-

ben már 338 könyvesbolt működött az országban, a korszerűséggel azonban még nem dicsekedhettünk. A közös szakmai feladatok elvégzésére alakult meg 1963-ban a Könyvkiadók és Könyvterjesztők Tájékoztató Központja, a mai Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének elődje.

A felszabadulás utáni magyar könyvkiadás első két évtizedének fejlődését néhány adattal érzékeltetjük.

Könyvkiadás			Könyvforgalom	
év	szám	példányszám ezerben		
1945	644	3 162,7		
1948	1684	10 676,7		
1950	1880	20 148,5	1951	143 millió Ft
1955	2748	22 874,7	1955	217 millió Ft
1960	2972	34 692,7	1960	554 millió Ft
1964	4164	44 729,4	1964	755 millió Ft

1945 és 1964 között összesen 5214 külföldi szerző műve jelent meg Magyarországon 64,5 millió példányban. Többek között Verne 53, Shakespeare művei 49, Grimm testvérek 40, Anatole France 37, Jack London 36, Gorkij 110, Puskin 49, Tolsztoj 70, Balzac 68, Dickens 31, Thomas Mann 41, Stefan Zweig 24 kiadásban. A legmagasabb példányszámban megjelent művek: Beecher—Stowe: *Tamás bátya kunyhója*, Boccaccio: *Dekameron*, Defoe: *Robinson*, Dumas: *Három testőr*, Dickens: *Copperfield Dávid*.

* * *

A hatvanas évek legelején lezárult az irodalmi konszolidáció időszaka is s a könyvkiadás is nyitottabbá, minden új kezdeményezés, új irányzat iránt fogékonyabbá vált. Új írónemzedék csatlakozott, az idősebbek megkezdett vagy abbahagyott törekvéseihez. Könyvkiadásunk, a szellemi élet más területeihez hasonlóan, a hatvanas évtizedben felszálló ágban volt. Rövid fél évtized alatt olyan művek születtek s hódították meg szinte az egész társadalmat, mint Fejes: *Rozsdatemető* (1962), Sarkadi: *A gyáva* (1961), Szabó Magda: *Pilátus* (1963), Moldova: *Idegen bajnok* (1963), Galgóczi: *Öt lépcső felfelé* (1965), Somogyi Tóth Sándor: *Próféta voltál szívem* (1965), Gáll István: *Csapda* (1966), Cseres: *Hideg napok* (1964).

Számos máig is érvényes remekmű született, melyek fennmaradtak az idő rostáján, s azóta is mai klasszikusnak számítanak, évről évre új kiadásban jelennek meg. Kivirágzik a szociográfia műfaja, mely Csák Gyula *Mélytengeri áramlásával* (1963) és Csoóri *Tudósítás a toronyból* (1963) c. művével indul, még jó két évtizednyi sikeres útjára, majd válik helyenként és időnként uralkodó és kedvelt műfajjává, az irodalomban és a könyvkiadásban. A munkás- és paraszt-ábrázolás után megfogalmazódnak az értelmiségi gondok és morális kérdések is. Új szerzőket ismer és fogad be az olvasóközönség (Raffai Sarolta: *Egyszál magam*, 1967 Bertha Bulcsú: *A bajnok élete* 1969), a nemzedéki közérzet változásairól Csurka István (*Nász és pofon* 1969) Moldova (*Malom a pokolban* 1968) s mások adnak hírt. A hatvanas évek utolsó negyedének új felfedezettje a sokáig hallgató, majd legtermékenyebb időszakába érkező Örkény István. Novellás-

kötetei után (*Jeruzsálem hercegnője* 1966, *Macskajáték* 1966, *Tóték* 1967) megszületik a ma már új műfajnak tekintett egyperces novellák sorozata (1968) melyek azóta számtalan kiadásban láttak napvilágot. A hatvanas évek közepe táján és végén számos ún. írói életmű sorozat került kiadásra: nemcsak a magyar klasszikus irodalomból (Eötvös József, Kemény Zsigmond, Jókai Mór), de az élő klasszikus magyar alkotóktól is. (Illyés Gyula munkái 1969-től, Déry Tibor és Németh László művei valamivel később.) A Szépirodalmi Kiadó kezdte el először az idősebb, ma élő alkotók bemutatását az Arcok és vallomások c. sorozatában (1966), melynek darabjai egyszerre életrajzok, esszék, interjúkötetek és képes beszámolók is.

A könyvkiadás más ágazatai is egyenletesen fejlődnek, kiteljesedik az úti-könyvkiadás s szinte minden európai nyelv kétnyelvű szótára kis-, közepes és nagy változatban, terjedelemben, a nyelvet tanulók rendelkezésére áll. Jelen-tősen emelkedik a pszichológiai, szociológiai művek száma. Az ifjúsági irodalomban diadalútjára indul a tudományos-fantasztikus irodalom, hogy ki tudja meddig őrizze majd szerzett pozícióit.

A hatvanas években bontakozik ki a magyar lexikonkiadás, s ha lassan is, de két évtized alatt kielégíti az általános és főként a különböző szaklexikonok iránti egyre növekvő igényeket. Az *Új Magyar Lexikon* első kötetének megjelenését (1959), majd számtalan utánnyomását, a nagy vitát kavart *Magyar Irodalmi Lexikon* követi (1963), a *Művészeti Lexikon* (1965), a *Filmlexikon* (1964), *Magyar Életrajzi Lexikon* (1967) után a nem humán tudományok szaklexikonai következnek — már a hetvenes évek elejei indulással.

A tudományos könyvkiadás — évtizedes kutató és gyűjtőmunkák eredményeként olyan nyelvészeti kézikönyveket produkált, mint: a *Magyar Nyelv Értelmező szótára I—VII. kötet* (1959—1962), a *Magyar Nyelv történeti-etimológiai szótára I—III.* (1967—76) vagy európai viszonylatban is úttörő jelentőségű: a *Magyar nyelvjárások atlasza* (6 nagy folió kötetben — tokban) 1968—1977. A hagyományos finnugrisztikai kiadványok java része idegen nyelveken is megjelent. Megnövekedett a történeti, szociológiai, közgazdaságtudományi könyvek száma, a klasszikus és modern filozófusok műveinek folyamatos kiadása. Az Akadémiai Kiadó hasonmás kiadványsorozata a Bibliotheca Hungarica Antiqua nemcsak becses irodalmi, könyvtörténeti emlékeket, ritkaságokat tett és tesz közzé, de az egyes kötetek könyvművészetileg is remekműveknek számítanak (Heltai Gáspár: *Chronica*, Bornemisza Péter: *Énekek három rendbe*, Sylvester János: *Újtestamentum* stb.).

A magyar irodalom klasszikus értékeit szövegkritikai kiadásokban bocsátotta közre az Akadémiai Kiadó, bő jegyzetapparátussal, magyarázatokkal (Vörösmarty, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Mikes Kelemen). A Magyar Irodalmi Tár, A magyar irodalomtörténet forrásai, valamint a Codices Hungarici a magyar szép-, ill. tudományos irodalom régi emlékeit, kortársi levelezését teszi hozzáférhetővé a kutatás számára, ugyanúgy a különböző bibliográfiák is.

A könyvkiadás tematikai megújulása, a gazdag választék biztosítása mellett mégis maradt egy sűrű sáv, a kiadványoknak az a sora, mely nem találkozott a közönség aktív befogadásával s a helytelen példányszám megállapítások következtében is a hatvanas évek közepétől jó néhányszor engedményes könyvvásárral kellett végrehajtani. A szépirodalom különböző műfajainak előretörése mellett a szakkönyvkiadás is fejlődött; különösen műszaki és mezőgazdasági kiadványok iránt nőtt meg az érdeklődés.

Az 1968-ban meghirdetett új gazdasági irányítási rendszer aggodalmat keltett, a jó néhányan féltették a kultúrát a gazdaság szigorú törvényeitől. Széles körű vita bontakozott ki a könyvkiadás kérdéseiről, jövőjéről; melynek legmarkánsabb megnyilvánulásai a *Kortárs* c. folyóiratban láttak napvilágot. Ehhez Lukács György is hozzászólt, kinek összes művei kiadását ugyanebben az évben kezdte meg a Magvető Kiadó. Itt vetődött fel először az áru-e a kultúra? azóta is sokat vitatott kérdése. Erről többek között Lukács György így nyilatkozott:

„... Tömegesen előállított és tömegesen fogyasztott cikkeknél termelés és fogyasztás között az áruforma nélkül nem lehet kapcsolatot előidézni. ... A kérdés azonban az, hogy ebből a lebonyolítási formából következik-e a profitra való termelés”. A kultúra jövőjét ekkor így látta Lukács: „... a szocialista demokrácia nem egyszerűen abból áll, hogy az anyagi életszínvonal emelkedik: ellenben minél jobban emelkedik a materiális kielégítettség színvonala az emberekben, annál fontosabb szerepet fog játszani a kultúra”.

A népgazdaság szerkezetének, gazdasági mechanizmusának változására természetesen kiadók is élénken reagáltak. Elméleti és gyakorlati kézikönyvek, vállalatgazdálkodási kérdések, útmutatók közreadásában, az élet változásaira gyorsan reagáló Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó jeleskedett. A Mezőgazdasági Kiadó elsősorban a nagyüzemi gazdálkodással foglalkozó könyveket részesítette előnyben, de a kibontakozó ún. kertbarát mozgalom híveinek is sok hasznos tanácsot tartalmazó könyvet adott a kézbe.

A könyvszakma vezetői és a vállalatok képviselői már korábban kezdtek foglalkozni egy új — állami irányításon kívüli — szakmai szervezet megalakításának tervével, ami aztán a gazdaságirányítási rendszer reformjának bevezetésével elodázhatatlanná vált. Ennek eredményeképpen 1969 februárjában alakult újjá a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése.

1972. január 1-én a könyvterjesztés szerkezetében változtatásokat hajtottak végre. A könyvkiadás, a könyvkultúra általános fejlődése mögött erősen lemaradt a könyvterjesztés. Elavult vidéki bolthálózat, raktári szűkösség, szállítási problémák nehezítették a könyvkereskedelmet; ugyanakkor a kiadók — terjesztők kapcsolatában is fennakadások voltak. Kiadói érdekeltségű nagykereskedelmi vállalatot alapítottak Könyvért elnevezéssel; egyidejűleg megszűnt a Szövetkezeti Könyvterjesztő Vállalat. A Könyvért a nagykereskedelmi teendőjén kívül feladatul kapta a könyvtárak központi ellátását, valamint a szövetkezeti könyvterjesztést.

A könyvterjesztést területi elv szerint különítették el. A Magyar Könyvkereskedelmi Vállalat utódjaként korábban alapított Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat feladata a vidéki városok nagyobb települések ellátása lett, míg az Állami Könyvterjesztő Vállalat tevékenységi területe a fővárosra koncentrálódott. Differenciált árús (18, 24, 33%) a preferált kiadványok (mai magyar irodalom, kultúrpolitikailag fontos és értékes művek) nagyobb fogalmazását volt hivatva elősegíteni.

A hetvenes években a könyvkiadás fejlődése újabb lendületet vett — a mai magyar képző-, zene- és iparművészet bemutatása programmá vált, a hazai idegen nyelvű könyvkiadás csúcspontjára érkezett s nagyszámban jelentek meg tudományos könyveink külföldi (német, angol, amerikai stb.) kiadókkal közös kiadásban. Megnőtt az érdeklődés a néprajzi, népművészeti kiadványok iránt, mit elsősorban a Gondolat, az Akadémiai és a Corvina Kiadó elégített ki.

A társadalomtudományi könyvkiadás is nyitottabbá vált, sorra jelentek meg olyan filozófusok művei, mint Nietzsche, Pascal, Kierkegaard, Bergson és a mai

polgári filozófusok szociológusok, gondolkodók művei is a közönség asztalára kerültek (Teilhard de Chardin, Max Weber, Löwenthal stb.).

A néprajz mellett széles befogadó közönségre számíthattak a magyar művelődéstörténetet bemutató művek, ugyanakkor csökkent az érdeklődés az útleírások, útikalandok iránt. 1971-ben adta ki a Gondolat Kiadó a Társadalomtudományi könyvtár első három kötetét: Jürgen Habermas, A. J. Toynbee és Borisz Grusin munkáit. A sorozat az értelmiségi gondolkodás egyik legmodernebb iránytűjévé vált s újabb és újabb kötetei változó példányszámban ugyan, de a magyar könyvkiadás eseményeivé váltak.

A hatvanas évek legvégén, a hetvenes évek legelején program lett a népszerű (egyelőre csak szépirodalmi) művek paperback (zsebkönyv) kiadása, melyre az első próbálkozást még 1965-ben a Gondolat Kiadó tette a Sikerkönyvek elnevezésű sorozatával. 1966-ban indította meg az Európa Kiadó az Európa zsebkönyvek elnevezésű zsebkönyvek sorozatát, melynek sikerét — hasonlóan a Modern Könyvtárhoz — két évtizedes közkedveltsége bizonyítja. A Magvető majd a Szépirodalmi Kiadó zsebkönyvtár sorozatában számtalan sikeres mű látott napvilágot második vagy többedik kiadásban, utánnomásban: Sánta Ferentől Nádas Péterig, Kardos G. Györgytől Ember Mária műveig.

Később a zsebkönyv-programhoz ismeretterjesztő sorozatok is csatlakoztak: Szentől-szemben (1974-től), Gondolat Zsebkönyvek, Képzőművészeti zsebkönyvtár, Gyorsuló idő (1975) stb., majd az évtized végén a Magvető Ra-re rövid prózai írásokat közlő szériája.

Változatlan érdeklődés mutatkozott a szociográfiai szociológiai művek, illetve ilyen indíttatású szépprózai alkotások iránt. 1970-ben újította fel a Szépirodalmi Kiadó, a népi íróknak még a háború előtt indított Magyarország felfedezése c. sorozatát, mely már indulásakor kirobbanó siker lett a kritikusok és a nagyközönség körében egyaránt. Neves, befutott írók, szociográfusok mellett, induló, ifjú tehetségek is jelentkeztek e kiadvány-folyamban, ahol a mai Magyarország vertikálisan és horizontálisan is bemutatásra került: az olajbányászoktól a szövönőkhig, egy-egy tájegység „panaszától” a tanyákig, gazdag történelmi múltú kisváros életéig — nemegyszer parázs vitákat kavarva.

A könyvkiadás másik sikeres területe a visszaemlékezések, emlékiratok, önéletrások közreadása lett. E műfaj egyik első, de mindenképpen legsikeresebb alkotása Déry Tibor *Ítélet nincs* (1968) c. műve volt. Ezt részben megelőzte Vas István *Nehéz szerelem*, részben követte *Mért vijjog a saskeselyű* c. visszaemlékezése, majd Kolozsvári Grandpierre Emil s mások hasonló jellegű művei. A közelmúlt története egyre inkább izgatta azokat a fiatalokat, kik a még élő résztvevőktől várták el annak feltárását. A politikusok közül többen szólaltak meg: Nógrádi Sándor, Vas Zoltán, Kállai Gyula, Marosán György s egy még régebbi tanú Károlyi Mihály özvegye is.

Hosszas nyilvános vita előzte meg a Magyar Remekírók c. sorozat indítását, mely a teljes magyar irodalmat van hivatva bemutatni az ősi népdal- és ballada töredékektől Illyés Gyuláig, a XVI. századi magyar gondolkodóktól a mai magyar líráig. Illés Endre, a magyar könyvkiadás doyenje a programot: „diófát ültetni” jelszóval hirdette meg s az 1973-as ültetés óta ez a diófa szépen és láthatóan virágzik. Ugyanabban az évben — nagyszabású, reprezentatív könyvkiállítás emlékezett meg a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulójáról.

A Corvina Kiadó, mely a 60-as években elsősorban számtalan gyerekkönyv idegen nyelvű könyvkiadásával ért el külföldön is sikereket, a 70-es évektől a magyar népművészet, néprajz különböző területeinek bemutatásával jelent

meg, főként az európai könyv piacon. A magyarországi műkincsek magas színvonalú nyomdatechnikával készült kötetei sikert arattak, miként a magyar társadalomtudomány legújabb eredményeit idegen nyelven közreadó művek is.

A hetvenes évek elejétől egyenletes a könyvkiadás fejlődése mind mennyiségi, mind tartalmi mutatókban. 1970-ben 4893 mű jelent meg 47 millió példányban, 1974-ben 7281 mű közel 69 millió példányban. A felszabadulást követő 30 év alatt (1974-ig) 104 489 művet adtunk ki 1 760 964 500 példányban. Jelentősen nőtt az ívterjedelem és az átlagpéldányszám. (Ez utóbbi 1945-ben 4900, 1974-ben 9400 volt.)

A könyvek jelleg szerinti megoszlásában a címek száma szerint következő a sorrend: szakirodalom, tankönyv, szépirodalom, ismeretterjesztő irodalom, tudományos irodalom, gyerek és ifjúsági irodalom; míg példányszám tekintetében: tankönyv (32,7%), szépirodalom (24,4%), ismeretterjesztő irodalom (19,8%), gyerek és ifjúsági irodalom (10,5%), szakirodalom (8,1%), tudományos irodalom (3,5%).

A szépirodalmon belül a 30 év alatt a fordított művek számának emelkedése meghaladja az egész könyvkiadás fejlődését. 1945 és 1959 között 13,6 ezer, 1960 és 1974 között 30 ezer fordítás jelent meg.

A 30 év alatt megjelent összes műveknek a 8%-a, példányszámának 14%-a fordítás. Jelentős az élő írók műveinek aránya is: 63% a címek számát tekintve, példányszámban arányuk viszont nem éri el az 50%-ot.

A tízezer lakosra jutó kiadott könyvek számában, a hetvenes évek közepére Magyarország az európai középmezőnyben foglalt helyet, megelőzve pl. az USA-t, Franciaországot, Nagy-Britanniát.

A könyvforgalom 1967 és 1974 között megduplázódott, fejlődött a könyvesbolthálózat, ha nem is a kívánt mértékben. Az olvasás szociológiai felmérése szerint a felnőtt lakosság 60%-a vált könyvolvasóvá.

* * *

A hetvenes évek közepén fedezte fel s vitte sikerről sikerre könyvkiadásunk a latin-amerikai irodalmat, Garcia Marquez, Vargas Llosa és mások minden jelentős műve, több kiadásban, magas példányszámban került a könyvesboltokba, könyvtárakba. Ismert szerzőkké válnak: Heinrich Böll, kinek szinte minden műve megjelent magyarul, Malamud, Updike, Golding, Günter Grass, Capote, Sigfried Lenz, Trifonov, Raszputyin, Páral, Hrabal. A közönség széles rétegeinek kielégítésére több kiadásban jelennek meg Keyes (*Virágot Algernonnak*) Mailer, Merle, Oates, Peter Marshall, Kesey (*Száll a kakukk fészkére*) Ajtmatov, Druon művei.

Ez időszakban indul meg a szomszédos országok magyar írói műveinek magyarországi kiadása s fokozódik a határontúli magyar irodalom iránti érdeklődés. Sütő András: *Anyám könnyű álmodt ígér* c. műve e vonulat legszebb s mindmáig legmaradandóbb alkotása. E művek közrebocsátásában elévülhetetlen érdemeket szerzett a Magvető Kiadó (Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba*, Gion Nándor: *Latroknak is játszott*, Dobos László: *Földönfutók*, Kányádi összegyűjtött versei.).

Az 1975—78-as éveket Nagy László, Pilinszky János (gyűjteményes versei), Déry (*Kedves bópeer, Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról*), Balázs József (*Koportos, Magyarok*), Gáll István (*A ménesgazda*), Mészöly Miklós (*Film*), Nádas Péter (*Egy családregény vége*) nevei fémjelzik; új művek, beérett életművek összegzése az irodalomban.

A szociológia virágzása tovább tart, specializálódik s az ún. értékszociológiával foglalkozó tanulmányok iránti érdeklődés kielégítése az életmód, szabadidő-kutatási könyvek kiemelt témák a könyvkiadásban, miként a biológiában a genetika kerül a középpontba.

Ha egyelőre csak elméleti szinten is, de szinte különálló kiadási ágazattá szerveződik a számítógépesítés, adatfeldolgozás, üzemszervezés, programozás. A történelmi visszaemlékezések kielégítésére önálló sorozat indul a Magvető Kiadónál: a Tények és tanúk, mely elsősorban a közelmúlt eseményeiről ad visszapillantást. Az Európa Kiadó a régebbi múlt iránti ugyancsak fokozódó érdeklődést a Bibliotheca Historica sorozat megindításával (1977) igyekszik kielégíteni (István király, László koráig emlékezete stb.), ezt a két évvel később indított, népszerűbb és olcsóbb testvérpárja a Pro memoria követi.

A nem rendszeresen olvasók megnyerését szolgálja a Magvető Kiadó 1978-ban indított Ra-re sorozata. A kis terjedelmű zsebkönyvek hidat próbálnak képezni a lektúr, bestseller és a valódi klasszikus irodalom között; az évi 25–30 kötet a világirodalom e századi s a magyar irodalom legfrissebbjei közül válogat.

A hetvenes évek vége a magyar múlt iránti érdeklődés további fokozódását mutatja, ezt nemcsak a magyar szent koronáról kiadott könyvek nagy példányszámú fogyása, a második világháborúról szóló könyvek keletje, a monarchiás témák iránti hazai és külföldi érdeklődés mutatja, de az is, hogy az emlékezések folyamata mellett legkiválóbb íróink is a közelmúltat választják ábrázolásuk tárgyául: Illyés: *Beatrice apródjai* (1979), Cseres: *Parázna szobrok* (1979), Gáll: *Vaskor* (1980). A fiatalabb írónemzedék alkotásai közül is az e témájúak találunk leginkább befogadásra: Simonffy: *Kompország katonái* (1981), Gyurkó: *Faustus doktor boldogságos pokoljárása* (1980).

Az irodalom színterén új vezérégyéniség lép fel Esterházy Péter személyében, aki prózát ír, annak valóságos és játékos értelmében, úgy, hogy a *Termelésiregény* (1979) megjelenésével szinte forradalmasítja a modern magyar szépirodalmat. A költészet egyre inkább visszaszorulóban van, izgalmat csak egy-egy új Weöres, Csoóri kötet megjelenése okoz. A visszaemlékezések sorában előtérbe kerülnek a művészek, zenészek, színészek, komponisták, miként az interjúkötetekben is a még élő, nagy tanúk megszólaltatása a törekvés.

A szomszédos szocialista országokban élő magyar alkotók megjelenését, a nyugati országokban élő írók, költők műveinek megjelenése követi (Thinsz Géza, Dedinszky Erika, Cs. Szabó László, Gombos Gyula), ill. politikai jelentőségű is a *Vándorének* (nyugat-európai és tengerentúli magyar költők) című antológia megjelenése a Szépirodalmi Kiadónál 1981-ben.

A társadalomtudományi könyvkiadás próbálja követni a magyar valóságot, s az érdeklődés kielégítésére törekszik. Leggyakoribb témák: technika és munka szervezete, társadalomelmélet és struktúra, értelmiség szociológia, nő-kérdés.

A tudományos és szakkönyvkiadás elsősorban az összefoglaló kézikönyveket részesíti előnyben — a szakértelmiség igényeihez s a népgazdaság követelményeihez igazodva. A magyar műszaki értelmiség, a közgazdászok, a mikroelektronikában, a környezetvédelem területén dolgozó szakemberek számára egyre több külföldi szakmunkát fordítanak le szakkiadóink, ugyanakkor a technikai és középvezetői szakembergárda részére egy-egy területet átfogó vagy éppen egészen speciális témák gyors kiadása válik szükségessé. A nyomdai átfutási idők hosszúsága nehéz feladat elé állítja az e célra specializált kiadókat, s arra készteti őket, hogy a szövegelőállítás új módszereit kiadói műhelyeikben próbálják megoldani.

A hetvenes évek gyermek- és ifjúsági könyvkiadásában a mennyiségi szemlélet, bizonyos voluntarista elemekkel vegyesen érvényesült, bizakodó hittel az ifjabb korosztály kielégíthetlenségét hitt olvasási vágyában. E kiadási terület, a túltermelés okozta sokk, valamint a nem várt készletnövekedés következtében, a nyolcvanas évek elejére kénytelen volt mű- és példányszámát — a valós igényekhez igazítva — drasztikusan csökkenteni. A növekvő anyag- és előállítási (nyomdai) árakat a könyvkiadás dotációja nem tudta követni, ezért 1979 júliusában hatósági áremelésre került sor, melynek átlagos mértéke 17% volt. Az áremelés következtében erősen visszaesett az útikönyvek, a képző- és fotóművészeti albumok iránti kereslet. Növekedett viszont a vezetés-elmélet, tervezés, jövőkutatás, családszociológiai irodalom — párhuzamosan a társadalmi változásokkal és elvárásokkal. A könyvkiadók kénytelenek voltak — a nem emelkedő dotáció s a megállíthatatlannak tűnő nyomdaköltségek ellensúlyozására — önfinanszírozási formát bevezetni; nyereséges kiadványokkal rekompenzálni a növekvő gazdasági terheket. A két háború közötti bestsellerek újrakiadása nem hozta meg a várt sikert, a nosztalgia csak a még emlékező, de kevés keresetű nyugdíjas rétegekben talált itt-ott befogadásra.

A történelem, köz- és politika-, valamint művelődéstörténet iránti érdeklődés a nyolcvanas években sem lankadt, kiadóink ennek kielégítésére új vállalkozásokkal léptek fel. A Magvető Magyar Tallózó (1978-tól), majd Magyar Hírmondó kötetei bibliofil igényeket is kielégítettek, ugyanakkor a Tények és Tanúk párja a Nemzet és emlékezet, valamint az olcsó árú Gondolkodó magyarok a nemzeti identitás — tudat növekedésére ad választ, eligazítást — a rég és a közelmúlt gazdag példatárából.

A magyar memoárirodalom rétegződését jól szemlélteti az alábbi kronologikus vizsgálat.

1945 és 1980 között az 1526 és 1790 közti időszakról megjelent 27 mű, 1790 és 1849 közöttiről 34 mű, 1849—1918 közöttiről 59 mű, míg a két háború közötti időszakot 428 mű dolgozza fel. Ez utóbbi művek döntő többsége (közel 75%-a) az utóbbi másfél évtizedben jelent meg.

Az irodalmi, művészeti visszaemlékezések, gyűjteményes köteteken kívül a legtöbb mű fő vagy majdnem fő alakja, a második világháborús időszak nemzeti ellenállásának vezéregyénisége, a fasiszták által kivégzett Bajcsy-Zsilinszky Endre.

A tanulmánykötetek fő témája — korábbi időszaktól eltérően — nem az irodalom vagy esztétika, hanem a köz-, társadalom- és gazdaságtörténet. E témakörben olyan kiváló művek jelennek meg, mint a Berend—Ránki szerzőpáros számos alkotása, Jászi Oszkár: *A Habsburg-Monarchia felbomlása*, Ormos: *Padovától Trianonig*, Juhász: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1934—1944*, Szekfű Gyula művei. A reformkor s annak nagy alakja Széchenyi István központi téma lesz, s kivonatos naplójának első kiadása, mely nem éppen izgalmas olvasmány, órák alatt elfogy.

A világirodalomban a nagy felfedezések kora lejárt s a kortársi magyar irodalom nem bővelkedik remekművekben. A fiction-irodalmat egyértelműen háttérbe helyezi a non-fiction, a kritikusok, s közönség egyaránt a magyar regényirodalom újjászületését várja.

A könyvkiadásban a nyolcvanas években kezdődik el a reprint másodvirágzása, mely könyvkereskedői kezdeményezésekből születvén a közönség tetszésével találkozhat.

Az első nagy vállalkozást a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők

Egyesülete bocsátja közre, Szinnyi József 30 ezer magyar író életrajzát és munkáit tartalmazó életrajzi lexikon 14 kötetének közreadásával (*Magyar írók élete és munkái*). Ezt követi az ÁKV, az antikvár könyvpiac tapasztalatain alapuló reprint sorozata, majd a Könyvért koncepció, főként a könyvtárak igényeit kielégítő Tudománytár sorozata, mely mindenekelőtt a kézikönyvekre, bibliográfiákra helyezi a hangsúlyt.

* * *

A nyolcvanas évtized kezdetén; a könyvkiadás változatlan intenzitású fejlődésével — az elmúlt negyedévtized során már sokadszor — önhibáján kívül nem tudott lépést tartani a könyvkereskedelem. Raktározási, kiszállítási, készletnyilvántartási és fizetési nehézségek keletkeztek s a nagykereskedelmi vállalat helyzetéből adódóan lépés-hátrányba kerültek. A központosított könyvellátás — kiszállítás — raktározás helyett a könyvszakma vezetői a decentralizálást választották s a nagykereskedelmi vállalat, ebbéli funkciójának megszüntetésével demigros vállalatokat hoztak létre. Ezt az árrés egységesítése, a tankönyvellátás korszerűsítése, valamint a tevékenységi területek profilrozottságának megszüntetése — a versenyszellem kialakítása érdekében — követte.

A nyolcvanas évek elején a magyar népgazdaság általános problémái kihatottak a könyvkiadásra, terjesztésre is. A könyvvásárlás (könyvolvasás) eddig tapasztalt növekvő üteme lelassult, a könyvvásárlók eddig nem tapasztalt mértékben, szelektív magatartást tanúsítottak, a kúszó áremelkedés a könyvek fogyasztói árában a stagnáló életszínvonal és egyéb okok következtében jelentős könyvkészletek keletkeztek. Mindezek komoly problémát okoztak a könyvterjesztő vállalatok gazdálkodásában; így jó tíz éves önmegtartóztatás után ismét árengedményes könyvakciókra került sor. A könyvkiadás eddig szűznek tekintett pályáján új játékosok tűntek fel — a gazdasági és társadalmi élet más területéhez hasonlóan. Intézmények és egyéb szervek, mint nem hivatásos könyvkiadók egyre táguló körben és tematikában kiadási tevékenységgel kezdtek foglalkozni s szerepük a könyvszakmában — az eddigiektől eltérően — növekvő tendenciát mutat. Jelentősen megnőtt a szerzői (saját) kiadások száma s értékesítésük lehetősége. Míg 1963-ban 1 mű 1000 példányban, 1983-ban 23 mű 443 300 példányban jelent meg.

A XX. század utolsó előtti évtizede — a könyvkiadás, mint a gazdasági, társadalmi és kulturális élet más területén is, a demokratizálódás időszaka. A vásárló-, olvasóközönség véleménye, a könyvekről leadott választása egyre inkább befolyásolja a kiadói és könyvkereskedői munkát. Míg egy 1964-ben végzett reprezentatív felmérés szerint Magyarországon 58,5% volt az olvasók aránya az összlakosság körében (10,5 millió) — ez 1978-ra további 3%-kal emelkedett.

A több szabadidővel sajnos, nem nőtt arányosan az olvasásra fordított idő, emelkedett az iskolázottak száma s a jövedelem is, lényegesen javult a lakáshelyzet és a háztartások felszereltsége; a könyvolvasás gyakorisága ezzel — miként másutt a világon is, nem azonos ütemű. A családok nagy többsége (tíz közül hét) vásárol könyvet; társadalmi helyzetüktől meglehetősen eltérő mértékben. A szellemi foglalkozásuk több mint háromszor annyit vásárolnak, mint a munkások s majdnem ötször annyit, mint a parasztcsaládok tagjai. A családi könyvtárak gyűjtése társadalmi mértékben szokássá vált s fehérfoltok már alig találhatók Magyarországon olvasási térképén.

A magyar könyvkiadás elmúlt — közel negyven esztendeje — folyamatos fejlődésről tesz tanúságot. Magyarországon megjelenik a világ kultúrájának minden humánus haladó értéke; függetlenül a szerző nemzeti, nemzetiségi hovatartozásától, pártállásától; de nem fogadjuk be a nemzeti, faji gyűlölködést elősegítő gondolatok legkisebb csíráját sem, miként nem jelennek meg kiadóinknál pornográf, ifjúságellenes s hasonló témájú könyvek sem. Kiadáspolitikánk nyitott, a fordított irodalom tekintetében UNESCO statisztikák szerint a 7—8. helyen állunk a világon.

Úgyanakkor törekszünk arra is, hogy hazai kulturális értékeink határainkon túl is megismerjék. Már 1951-ben Romániával közös könyvkiadási egyezményt kötöttünk, ezt követte néhány évvel a magyar—csehszlovák, magyar—jugoszláv és magyar—szovjet egyezmény, melyeknek keretében könyvcserékre kerül sor — az ott élő magyar nemzetiségek jobb könyvellátása érdekében, illetve a magyar kiadók — jelentős mennyiséget vesznek át a pozsonyi, újvidéki, ungvári, bukaresti, kolozsvári magyar nyelven publikáló kiadók terméséből. Mindezek mellett a külkereskedelmi vállalatok is bonyolítanak le kereskedelmi alapon üzleteket egymással. Az egyezmény azonban nemcsak kész könyvek cseréjére vonatkozik, hanem közös szellemi együttműködésre is — a szó igazi értelmében. Így vált lehetővé, hogy szomszédaink kiemelkedő íróinak művei a magyar szellemiség részévé lettek, hisz kiadásuk átfogóan, koncepciózusan és módszeresen folyt. Pl. a román Sadoveanu 27, a szerb Křleža 12, a horvát Andrić 16, a cseh Čapek 48, a szlovák Alfonz Bednáz 9 kiadásban került a magyar olvasóközönség elé.

A közös kiadási egyezmények keretében — de önálló hazai kiadásban is — ismerhették meg a honi olvasók a határainkon túl élő magyar alkotók legkiemelkedőbb alkotásait s méltán tettek szert népszerűsége a bukaresti Kriterion, a pozsonyi Madách, az ungvári Kárpáti és az újvidéki Fórum rendszeresen Magyarországra érkező kötetei. A hazai idegen nyelvű könyvkiadás feladata a magyar tudomány, irodalom, művészetek megismerhetővé tétele a leggyakrabban használt világnyelven.

Az Akadémiai Kiadó — sokrétű idegen nyelven kiadott folyóiratain kívül, feladatköréből adódóan — mindenekelőtt a magyar tudomány eredményeit prezentálja angol, német, orosz, francia, spanyol és más nyelveken.

A Corvina Kiadó tematikája igen sokrétű, kiadványai átfogják a magyar kulturális élet egész területét: társadalomtudomány, irodalom, képző-, ipar-, zeneművészet, idegenforgalom, sport, gyermek- és ifjúsági könyvek, gasztrónomia, néprajz stb.

A hagyományos szortiment könyvterjesztés mellett kifejlődött s az utóbbi negyedszázadban stabilizálódott az ún. közös kiadások rendszere. Az Akadémiai és a Corvina Kiadó a világ számos országának kiadójával tart fenn intenzív kapcsolatot az oxfordi Pergamon Presstől a New York-i Boosey and Hawkesig, a güterslohi Bertelsmanntól a milánói Bompianiig, svéd, finn, francia kiadókig — a szocialista országokkal kialakult szoros együttműködésről nem is beszélve. A magyar könyvkiadás külföldi kapcsolatai kiegyensúlyozottak, országunk 1913-ban jelentette be belépését a berni konvencióba, a hazai és külföldi jogok védettsége biztosított, képviselőink jelen vannak a különböző nemzetközi kulturális fórumokon.

Az UNESCO Nemzetközi Könyvbizottsága egyik soros ülését 1979-ben Budapesten tartotta. A Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, illetve a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete általában közös standdal vesznek részt

a különböző nemzetközi könyvvásárokon és kiállításokon: Frankfurt am Mainban, Moszkvában, Varsóban, Bolognában és másutt.

A magyar könyvszakma önkéntes belépésén alapuló szakmai szervezete a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése számtalan ország hasonló szervezetével tart fenn kapcsolatot. Az együttműködések intenzitása különböző, de a szakember és könyvkiállításcserék lebonyolítása ismétlődő fontos folyamat az országok közötti kulturális egyezmények sorában és segítik az azonos vagy különböző társadalmi berendezkedésű országok kultúrájának, könyvkiadásának kölcsönös megismerését.

1984-re a magyarországi könyvtermelés meghaladta a 100 milliós példányszámot, a művek száma tekintetében pedig csekély mértékben túllépte a 9 ezret. A könyvek jelleg szerinti megoszlása a következő:

	Címek száma				Példányszám ezerben			
	1974	%	1984	%	1974	%	1984	%
Tudományos	1 001	13,8	739	8,1	1 238,8	1,8	1 511,0	1,5
Ismeretterjesztő	1 100	15,1	1 205	13,2	17 692,1	25,7	25 411,5	24,7
Szakirodalom	2 952	40,5	4 118	45,1	5 157,8	7,5	8 154,2	7,9
Szépirodalom	745	10,2	907	9,9	14 898,0	21,7	18 926,8	18,4
Gyermek- és ifjúsági irodalom	254	3,5	344	3,8	8 383,6	12,2	15 147,3	14,7
Tankönyv	1 175	16,1	1 733	19,0	20 887,5	30,4	33 113,0	32,0
Egyéb (vallás)	54	0,8	82	0,9	496,6	0,7	745,1	0,7
Összesen:	7 281	100,0	9 128	100,0	68 754,4	100,0	103 008,9	100,0

Az 1980-as években jelentősen növekedett az ún. nem hivatásos kiadói tevékenység. Intézmények, vállalatok, könyvtárak, tudományos testületek, társaságok, helyi tanácsok és egyéb szervek, filmstúdiók, lapkiadók, információs és propaganda szervek egyre nagyobb rendszerességgel bocsátanak ki kiadványokat, melyek terjesztése részben a könyvkereskedelem csatornáin keresztül, részben más szervezetek hálózatában (pl. posta) folyik.

1984-ben a hivatásos kiadók 4586 művet, 93 206 600 pld-ban, a nem hivatásos kiadók 4542 művet, 9 802 3000 pld-ban adtak ki. A könyvforgalom az elmúlt két évtizedben egyenletesen emelkedett, tredje csupán az utolsó pár évben lassult le. A forgalom emelkedés ennek ellenére imponáns. 1974-ben 1617 millió, 1984-ben 3308 millió Ft volt. A könyvpiacszínpal emelkedése a nyolcvanas években elérte a 40%-ot, de alatta maradt az iparcikkek áremelkedésének.

A könyvesbolt-hálózat lényegesen nem bővült, néhány nagyvárosban azonban — helyi segítséggel — sikerült nagy alapterületű és korszerű boltokat létesíteni. Budapesten főként az új lakótelepeken nyitottak új könyvesboltokat, a belvárosi könyvesboltok jó részét korszerűsítették. A Könyvértékesítő Vállalat új boltokat létesített Budapesten s kiépítette hálózatát a különböző közművelődési házakban és egyéb intézményekben. Magyarországon 1984-ben Budapesten 162, vidéken 364 könyvesbolt működött.

A magyar könyvszakmában foglalkoztatottak száma: 7887, a hivatásos könyvkiadóknál 4037 munkatárs, a könyvkereskedelemben 3850 fő dolgozik.

ZÖLD, FERENC

L'histoire de l'édition et de la propagation des livres en Hongrie de 1944 à 1985

L'édition des livres en Hongrie, frappée par de lourds dommages de guerre, commençait à fonctionner, après la deuxième guerre mondiale, dans une situation très grave. De nouvelles maisons d'édition se sont constituées, mais, jusqu'à 1948, les entreprises capitalistes aussi fonctionnaient encore. C'est en 1948 que commence la reconstruction de l'édition des livres en Hongrie, de nouvelles entreprises d'édition se constituent et l'imprimerie, la publication et la propagation se séparent. La direction d'état de l'édition des livres commence à s'épanouir à partir de 1950 et 1951; le Conseil des Éditeurs se forme en 1953, la Direction Générale des Éditeurs en 1954, qui a la tâche, jusqu'aujourd'hui, de diriger l'édition et la propagation des livres dans le pays, à la base des principes de politique culturelle.

L'étude analyse les données de quantité et de qualité des livres publiés au cours des périodes suivantes, puis le profil des entreprises d'édition nouvellement fondées et les changements survenus dans la structure de la propagation des livres. L'évolution n'a pas été retardée par les difficultés économiques non plus, de plus, comme cela ressort de l'épilogue de l'étude, une offre d'un niveau extrêmement élevé s'est créée, que la propagation des livres ne pouvait pas suivre de concert, et les soins de emmagasinage sont devenus particulièrement lourds. Les relations internationales de l'édition des livres hongrois ont atteint une évolution considérable et, au cours des dernières années, l'activité des éditeurs privés s'est accrue, elle aussi.